

TÉZISEK

*„Les idéologies nous séparent,
les rêves et les angoisses nous rapprochent.”
(Eugène Ionesco)*

ALAPVETÉS

„Az ideológiák szétválasztanak, az álmok és a kín összehoznak bennünket” – írta Eugène Ionesco, a szinte az egész huszadik századot átlévő félromán, félfrancia zsidó családból származó író. Innen a huszonegyedik századból visszatekintve aligha férhet kétség mondatának igazságtartalma felől. A huszadik század a pusztító ideológiák évszázada volt, amelyekből az emberiség nemrég szabadult meg, ha megszabadult egyáltalán. A közösen álított kínok, és egy jobb, igazságosabb, az egyenlőség, a mások iránti tisztelet és elfogadás álmain felépülő jövő együttesen meghatározzák az emberiség huszonegyedik századi jövőképét.

Az értekezés a büntetőjog olyan területét vizsgálja, amely az elmúlt évszázadok során az éppen aktuális ideológia, és az az alapján kiépülő társadalmi berendezkedés számára nyújtott lehetőséget arra, hogy céljainak megvalósítását a büntetőjog eszközeivel is elősegítse. A köznyugalom elleni bűncselekmények hol nyíltan, hol leplezetten azt a célt szolgálták, hogy a fennálló renddel szembeni ellenérzések ne manifesztálódhassanak. Ez a fajta megközelítés azonban mai viszonyaink között tarthatatlan. A huszadik század tapasztalatai rávilágítottak arra, hogy egy ország, egy társadalom éppen akkor válik a legsebezhetőbbé, ha a közösséget alkotó személyek korlátozva vannak abban, hogy véleményüket kinyilvánítsák, gondolataikat kifejezhessék.

A vélemény szabadsága azonban nem lehet korlátlan, mert egy bizonyos pont felett mások jogainak sérelmével jár, így szükségképpen korlátozás alá esik. A keretek meghatározása nem egyszerű feladat, függ az adott ország történelmi hagyományaitól, kulturális örökségétől, éppen aktuális állapotától. Nehéz tehát egységes mércét alkalmazni, s éppen ezért veszélyes máshol kipróbált, bevált módszereket kritika és változtatás nélkül meghonosítani.

A büntetőjog, és ezen belül talán leginkább a köznyugalom elleni bűncselekmények a szólás szabadságának végső kereteit adják: „szankciós zárkóként” a legsúlyosabb jogsértéseket szankcionálják. A büntetőjogi szabályozás körének meghatározása, a szabályozás módszerének és a szankcióknak a helyes kiválasztása az egyik legérzékenyebb, legneuralgikusabb pontja a törvényhozásnak.

Nem véletlen, hogy a köznyugalom elleni bűncselekmények körüli törvényjavaslatok óriási vitákat generálnak nemcsak politikai, hanem szakmai berkeken belül is. Sajnálatos módon azonban a büntetőjogászok – kevés kivételtől eltekintve – e vitákból nem nagyon veszik ki részüket. A köznyugalom elleni bűncselekményekre vonatkozó szakirodalom áttekintése nyomán az az érzésünk támadhat, hogy mintha nem is a büntetőjogi norma állna az érdeklődés középpontjában.

1. A témaválasztás indokolása, aktualitása

Az értekezés „A köznyugalom elleni bűncselekmények” címet viseli. Hatályos Büntető Törvénykönyvünkben a köznyugalom elleni bűncselekmények a közbiztonság, a közbizalom és a közegészség elleni bűncselekményekkel együtt alkotják a közrend elleni bűncselekményeket.

A Btk. ezeket szabályozó XVI. fejezete a legterjedelmesebb és legheterogénebb. A heterogenitás jellemző a fejezet II. címében található köznyugalom elleni bűncselekményekre is. Egyaránt helyet kapott ebben a címben a közösség elleni izgatás, a garázdaság, az önbíráskodás. Az ide tartozó bűncselekmények az elmúlt két évtizedben nagy átalakuláson mentek át. Az izgatás és a közösség megsértése bűncselekményekből a törvényhozó megalkotta a közösség elleni izgatást, később a cím kiegészült a nemzeti jelkép megsértése és az önkényuralmi jelképek használata bűncselekményekkel; a legújabb, a kézirat zárásakor még nem hatályos bűncselekmény a holokauszt nyilvános tagadása. A rendszerváltozás óta eltelt két évtizedben az Alkotmánybíróság több alkalommal is foglalkozott egyes köznyugalom elleni bűncselekményekkel, az ezekkel kapcsolatban született határozatokban foglalt elvek a kialakuló és megszilárduló plurális demokrácia, a jogállamiság alapjai lettek. Nyugodt szívvel mégsem mondhatjuk, hogy a köznyugalom elleni bűncselekmények most már letisztult képet mutatnak; éppen ellenkezőleg: még mindig in statu nascendi állapotban vannak.

Egyetlen jogszabály sem tudja betölteni társadalmi funkcióját mindaddig, amíg elrugaszkodik attól a társadalmi környezettől, amelynek szabályozására hivatott. Különösen igaz ez a Büntető Törvénykönyvre, amely a legnagyobb mértékű beavatkozást teszi lehetővé az állampolgárok életébe. Ez azonban jogállami keretek között csak jól kiépített garanciarendszer mellett képzelhető el. A büntetőjogi szabályozás elveivel szemben támasztott legfontosabb követelmény a pontos körülírás, világos meghatározottság. Hosszabb távon alkalmazható, a kor követelményeinek megfelelő modern törvénykönyv csak akkor alkotható meg, ha a törvényhozónak világos elképzelése van a büntetőjog társadalmi rendeltetéséről, az állam és a társadalom kapcsolatáról, az állam feladatairól. Az új büntetőkodez megalkotásához szükséges a hatályos szabályozás hiányosságainak feltárása, az azokból levont következtetések pedig alapjai lehetnek egy a társadalmi igényekhez jobban illeszkedő, az elvárásoknak jobban megfelelő törvénykönyvnek.

A témaválasztást indokolja végül, hogy az elmúlt években a köznyugalom elleni bűncselekmények ítélkezési gyakorlata meglehetősen ingadozónak mondható.

2. Az értekezés célkitűzései

Az értekezés legfőbb célja annak feltárása, hogy a jelenleg hatályos szabályozásnak milyen hiányosságai vannak, ezek hogyan és miért alakultak ki, illetve hogy miként orvosolhatóak. A kérdések megválaszolása egyben elvezet bennünket a megalkotandó új Btk. szabályozási koncepciójához.

Mindenekelőtt abban kell állást foglalni, hogy mit tekintünk a büntetőjog feladatának. A kérdés megválaszolása nem teoretikus, hiszen amennyiben elfogadjuk, hogy a büntetőjognak a megtorlás mellett egyaránt célja a nevelés, úgy szükségképpen oda jutunk, hogy a „köz” ellen elkövetett bűncselekmények körét tágan kell meghatároznunk. Ellenben ha arra koncentrálnunk, amire a büntetőjog voltaképp való, ti. hogy eszközeivel hatékonyan léphessünk fel a bűnelkövetések megtorlása érdekében, e bűncselekmények körét szűkebben kell megvonnunk.

A „köz” ellen elkövetett bűncselekmények körének meghatározása után gyakorlati szempontból másodlagosnak tűnik, elméleti oldalról azonban fontos e cselekmények osztályozása. Ez ugyanis elvezet a büntetőjog egyik alapkérdéséhez, a jogi tárgyhoz. Napjainkban a jogi tárgy ismét visszakerül az érdeklődés középpontjába, nem véletlenül, szükséges ugyanis a büntetőjog feladatának, alapelveinek megfelelő tárgyfogalom kidolgozása, amely a dolgozat egyik legfontosabb célkitűzése.

A tárgy fogalmának meghatározása azért is fontos, mert további vizsgálódások elméleti alapját nyújtja. Így a dolgozatban igazodási pontként szolgál az egyes bűncselekmények tényállásának elemzésekor, döntő abban az állásfoglalásban, hogy mely bűncselekményeket érdemes büntetni, és melyek dekriminalizálása volna szükséges.

A tárgy fogalmából kiindulva kerül sor a közrend, a közbiztonság és a köznyugalom fogalmainak újraértelmezésére, az egyes bűncselekmények elkövetési magatartásai tartalmának feltárására.

3. Az értekezés módszere

Az értekezés legfontosabb módszere a kritikai elemzés. Ennek lényege, hogy a megszokott dogmatikai elemzés elvégzését megelőzően lefekteti azokat az alapelveket, amelyek mentén a vizsgálódás elvégezhető. Az alapelvek nem öncélúan kerülnek kiválasztásra, hanem a szükséges előkérdések felvetése és megválaszolása után.

Az értekezés jogtörténeti összehasonlító elemzéseket is végez. A hatályos szabályozás hibái ugyanis sokszor a régebbi törvényekből eredeztethetők. A jogtörténeti fejtegetések jól mutatják, hogy a köznyugalom elleni bűncselekmények mindig visszatükrözték annak a kornak az ideológiáját, amelyben megszülettek. Ennek tisztázása azért is szükséges, hogy a múlt tapasztalataiból tanulva egy ideológiailag semleges büntetőjogot hozhassunk létre.

Tekintettel a téma alapjogi összefüggéseire, az értekezés a szükséges mértékben ilyen irányú vizsgálódásokat is tartalmaz. Hangsúlyozandó, hogy büntetőjogi tárgyú és szemléletű munkáról van szó, ezért olyan alapjogi kérdésekre és összefüggésekre, melyek közvetlenül nem kapcsolódnak a témához, nem tér ki.

Végül az értekezés él a jogösszehasonlítás módszerével él azoknál a bűncselekményeknél, amelyek esetén vagy külföldi hatás mutatható ki, vagy a jövőbeni szabályozás egyik lehetséges iránya lehet egy már bevált külföldi példa.

Az értekezés nem tartalmazza minden köznyugalom elleni bűncselekmény tényállásának részletes ismertetését. Azok a bűncselekmények, amelyek nem vetnek fel elméleti vagy gyakorlati problémát, csak a téma kidolgozásához szükséges mértékben kerülnek megemlítésre.

A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEFOGLALÁSA

1. A jogtörténeti előzmények világossá teszik, hogy a köznyugalom elleni bűncselekmények körét minden korban az uralkodó ideológia határozta meg.

Az első büntető törvénykönyv előtt az izgatás, a közhangulat káros befolyásolása mint önálló bűncselekmény nem ismert. A hasonló cselekmények azonban nem maradtak büntetlenül, ezeket a korai időszaktól kezdve a *nota infidelitatis* (hütlenség vagy hütlenség bélyege) eseteként ítélték meg.¹

A sajtótörvény, az 1848:18. tc. hazánkban első alkalommal deklarálta, hogy „gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti és szabadon terjesztheti.”² Az 1848-as forradalom és szabadságharc Magyarországon a szabadságjogok – és köztük a vélemény-nyilvánítás szabadsága – terén valódi kiterjesztést hozott, ez a vívmány azonban a szabadságharc leverését követően szertefoszlott. Az emberi és politikai jogok csak a neoabszolútizmus bukását követően kerültek újból előtérbe. Ezek biztosítása a kiegyezést követő időszak egyik legfontosabb célkitűzése volt. 1867 után a liberalizmus eszméjére alapozva, a kor közjogi pozitívizmusa alapján számos szabadságjog gyakorlásának keretei törvényi szabályozást nyertek (pl. személyi szabadság, a gyülekezés vagy az egyesülés szabadsága, vallásszabadság, stb.).³ Ez alól azonban kivételt képezett a gondolat- és véleménynyilvánítás szabadsága, mely soha nem került jogszabályainkban alapelveként rögzítésre.

Alig egy évtizeddel a kiegyezést követően a Csemegi-kódex nyilvánvalóan büntetőjogi védelemben részesítette a kialakult állami berendezkedést, az Ausztriával és az uralkodóval való kapcsolatot, az egyes nemzetiségek, társadalmi osztályok, felekezetek közötti békés egymás mellett élést.

Később, a vesztes első világháborút és a Tanácsköztársaságot közvetlenül követő időszak politikai instabilitása miatt nem volt lehetőség a dualizmus időszakában a törvényekben és a bírói gyakorlatban kidolgozott szabadságjogok gyakorlására, a kialakuló új hatalmi rend pedig az éppen aktuális politikai céloknak megfelelően csökkentette az érvényesítésük lehetőségeit. A második világháború felé haladva egyre szélesedett a büntetőjogi szabályozás köre, és ezzel együtt egyre szűkültek az állampolgári szabadságjogok. Azonban ezek végleges eróziójáról nem beszélhetünk, sőt védelmükben – mint pl. a nemzetiségi érzület büntetőjogi védelme – európai viszonylatban is kiemelkedő megoldások is születtek.

A második világháborút követően megalkotott erősen ideológiai megalapozottságú jogszabályok hatályba lépése fordulópontot jelentett a büntetőjogi gondolkodásban: egyfelől együttesen leszámoltak a korábbi korszakok büntetőjogi meggyőződésével, másfelől új eszmék előtt tárta szélesre a kaput.

Az első szocialista kódex, az 1961. évi V. tv. törvény a büntetőjog két fontos feladatának a védelmet és a nevelést tekintette. Rendelkezései mindenben megfeleltek annak a koncepciónak, melynek megvalósítását a törvény saját maga számára feladatul tűzött. A törvényi szabályok a kor ideológiai elvárásainak megfelelően kerültek megalkotásra, és széles körben, törvényi garanciák és korlátok nélkül rendelték büntetni a szocialista állami berendezkedés elleni „hangulatkeltő” cselekményeket. Maga a törvény olyan törvényi tényállási elemeket tartalmazott, melyek a gyakorlatban a konkrét cselekmény elbírálása kapcsán, ahhoz mérten tágíthatók voltak. A tényállási elemek tágítását aztán elvégezte mind a jogirodalom, mind pedig a joggyakorlat, élén a Legfelsőbb Bírósággal.

¹ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 11. o.

² Révész T. Mihály: Az alkotmányos monarchia (1848 alkotmánya). In: Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Osiris, Budapest, 1995. 197. o.

³ Révész T. Mihály: A parlamentáris monarchia. In: Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Osiris, Budapest, 1995. 210. o.

Az effajta büntetőjogi szabályozás és ítélkezési gyakorlat nem hagy kétséget az utókor számára afelől, hogy a második világháborút követően hazánkban a véleménynyilvánítás joga nem illette meg az állampolgárokat, legalábbis a politikai vélemények megfogalmazása tekintetében.

Érdemben nem változott a helyzet az 1978. évi IV. törvény hatályba lépésekor sem, amelynek alapvető célja az volt, hogy megfeleljen a jogalkalmazás során szerzett tapasztalatoknak.

2. A jogirodalomban újabban felmerült kétségek ellenére⁴ álláspontunk szerint a jogi tárgy fogalma definiálható és erre szükség is van.

Az anyagi büntetőjog dogmatikus jellegéből következik ugyanis, hogy a fogalmi rendszerből egyetlen elem sem hiányozhat, hiszen az a rendszer összeomlásához vezethet. Más hasonlóan bonyolult fogalmak meghatározása is lehetséges, ugyanez érvényes a jogi tárgy fogalmára is.

A fogalom tisztázásának szükségessége adódik a jogi tárgy funkcióiból is. A jogi tárgy két legfontosabb funkcióját – Hassamer nyomán – a rendszerimmanens és a rendszerkritikus jelzőkkel lehet illetni. A rendszerimmanens funkció a büntetőjogon belül értelmezhető, egyfajta „munkaeszköz”, ami az egyes törvényi tényállások csoportosítására és a bírói gyakorlatra van hatással. A rendszerkritikus funkció alapján arra kaphatunk választ, hogy melyek azok a jogi tárgyak, amelyek büntetőjogi védelmet igényelnek.⁵ A rendszerimmanens funkció lehetőséget ad továbbá az ún. teleologikus (jogtárgyharmonikus) értelmezésre, amely hazánkban eddig egyáltalán nem volt elterjedt.⁶

A jogi tárgy ezen funkcióinak hasznosítása nem mellőzheti az előkérdés: a fogalom megválaszolását.

3. A jogi tárgy rendszerkritikai funkciójának érvényesítéséhez szükséges annak tisztázása, hogy mit tekintünk a büntetőjog általános társadalmi rendeltetésének.

A kérdés nem válaszolható meg anélkül, hogy állást foglalnánk az állam feladatairól illetve az állam és a polgárok viszonyáról.

A nyolcvanas évek végén, a kilencvenes években egy új államfelfogás kezdett kialakulni, amelyet az újabb szakirodalom a „közösségi állam” elnevezéssel illet. Magunk részéről ezen koncepció hívei vagyunk.

Ennek az állammodellnek a jellegzetessége az esélyegyenlőség és a szociális igazságosság biztosításának igénye, de a verseny és a piaci viszonyok tiszteletben tartásával. Fontos célkitűzés a bürokrácia csökkentése, ezzel együtt a decentralizáció és a köz- és privátszféra között egy új típusú kapcsolat kialakítása. A közösségi állam felértékeli az önkormányzást, törekszik a helyi demokrácia újjáépítésére. Gazdasági téren az elvonás csökkentése, az adók alacsony szinten tartása továbbá a gazdasági élet szociális dimenzióinak hangsúlyozása jellemző, nagyobb szerepet szánva a gazdasági egyesüléseknek és a helyi hatóságoknak. Igény mutatkozik az állam, a társadalom és az egyén kapcsolatrendszerének újragondolására. Szemben a korábbi neoliberais társadalompolitikával, a közösségi állam határokat kíván szabni a szélsőséges individualizációnak és a társadalom széttöredezésének. Törekszik a

⁴ Szomora Zsolt kifejezett kétségének ad hangot a jogi tárgy egységes definíciójának megalkotásának lehetőségével kapcsolatban. Álláspontja szerint nem is a fogalom, inkább a jogi tárgy funkciója érdekes. Szomora Zsolt: A jogi tárgy funkciói és a jogtárgyharmonikus értelmezés. Bűnügyi Szemle 2/2009. 11. és 12. o.

⁵ Gössel nyomán ismerteti: Szomora Zsolt: i. m. 12. o.

⁶ Szomora Zsolt: i. m. 13. o.

társadalmi, közösségi értékek hangsúlyozására, a közösség újjáépítésére. Ezzel együtt a bűnözés elleni erőteljes fellépést tartja szükségesnek.⁷ „Ebben a viszonyrendszerben az állam és az egyén egyaránt alá van rendelve a közösség vagy tágabban a társadalom érdekeinek és értékeinek, elvileg anélkül, hogy lényegesen csorbítaná az állam és az egyén normális autonómiáját.”⁸

Ebben a koncepcióban az egyén és a közösség, az egyéni és közösségi értékek egyaránt fontosak, felismerve azt, hogy a kettő egymás nélkül nem létezik: nincs közösség annak alkotóeleme, az egyén nélkül, nélkül, az egyéni lét pedig nem értelmezhető a közösségi környezet nélkül. Következtetésünk: a közösségi államban nincsenek pusztán egyéni értékek, érdekek, vannak közösségiek is. Ezek körének meghatározásakor azonban nem szakadhatunk el az individuumtól, a közösségi érdekeket mint az egyének összessége érdekeiként foghatjuk fel, másképpen: a közösségi érdekeket az egyén érdekeiből kell közvetlenül levezetnünk.

Mindezek alapján a közösségi állam-felfogás keretei között a büntetőjog társadalmi rendeltetésének az egyéni, illetve az ebből eredeztethető közösségi értékek védelmét tartjuk az azokat veszélyeztető magatartásokkal szemben.

4. A büntetőjog nevelő funkcióját el kell utasítanunk.

Ma is van ugyanis olyan felfogás, amely a társadalom védelme mellett az állampolgárok tudati befolyásolását is e jogág – és általában minden jogág – feladatának tekinti.⁹ Amikor ugyanis a törvényhozó egy cselekményt tényállás megalkotásával és büntetés kilátásba helyezésével büntetni rendel, egyben kifejezi az arról alkotott helytelenítő értékítéletét, és ezzel befolyásolja az állampolgárokat annak érdekében, hogy ők is hasonlóképp gondolkodjanak a kérdéses cselekményről.

A büntetőjog ekképp értelmezett nevelő funkciójával nem érthetünk egyet, ez ugyanis a jogalkotás konfliktusos felfogásából ered. Eszerint a „büntetőjog a társadalom uralkodó osztályának érdekeit fejezi ki, és a büntető igazságszolgáltatás a hatalom nélküli alsóbb osztályok féken tartásának egyik eszköze.”¹⁰ A bűncselekmények meghatározása a konfliktusos modellben egy társadalmi csoport felfogását tükrözi, mely csoport kívánatosnak tartja, hogy gondolkodását az egész közösség, a társadalom magáévá tegye.

Ezzel szemben a konszenzusos modell szerint a „jogalkotás a társadalomban megjelenő különféle érdekek összehangolása, akár egyenlőkből áll a társadalom (mint demokrácia esetében), akár uralkodókból és alávetettekből (mint az abszolút monarchiák esetében).”¹¹ A konszenzusos modell lényege, hogy ha a társadalom túlnyomó része helytelenít egy meghatározott cselekményt, akkor annak büntetendővé nyilvánítása konszenzus alapján történik, és ebből eredeztethető a büntetőjog korábban kifejtett védelmi funkciója. Modern jogállami keretek között csak ez a konszenzusos jogalkotási modell képzelhető el, a konfliktusos modellt, és vele együtt a büntetőjog nevelési funkcióját el kell utasítanunk.

⁷ Loughlin, John: Regional Autonomy and State Paradigm Shifts in Western Europe. *Regional & Federal Studies*, Vol. 10, No 2, Summer 2002. 14-15. és 22-24. o. A közösségi állam (communitarian state) koncepciója az Egyesült Királyságból indult ki, elméleti megalapozásához Amitai Etzioni, Charles Taylor, John McMurry és a keresztényszociális eszmék járultak hozzá. Gyakorlati megvalósítására való törekvések Tony Blair nevéhez fűződnek. Loughlin, John: i. m. 21. o.

⁸ Varga Csaba: Új állam modell és közigazgatás elmélet. <http://www.polgariszemle.hu/app/data/90.pdf> 6. o. 2010. március 8-i állapot szerint.

⁹ Földvári József: Magyar büntetőjog Általános rész. Osiris kiadó, Budapest, 1998. 33. o.

¹⁰ Adler, F.-Mueller, G. O. W.-Laufer, W. S.: Kriminológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 35-36. o.

¹¹ Adler, F.-Mueller, G. O. W.-laufer, W. S.: i. m. 35-36. o.

5. A bűncselekmény jogi tárgya a büntetőjogi védelmet igénylő egyéni, vagy az abból eredeztethető közösségi érték.

Kiindulópontunk az egyéni érték, amely az értékelő személynek bizonyos dolgokhoz, jelenségekhez fűződő pozitív kapcsolatát jelenti, azaz az egyén az értékelés tárgyait (azok létezését vagy fenntartását) a maga szempontjából előnyösnek, kedvezőnek tartja. Az egyén azonban a közösség része, így léteznek közösségi értékek is, ezek azonban csak annyiban lehetnek a büntetőjogi védelem tárgyai, amennyiben – az individuumból kiinduló monista jogtárgy-felfogás értelmében – közvetlenül visszavezethetők egyéni értékekre. A közvetlen visszavezethetőség azt jelenti, hogy a közösségi érték az egyén közösségben való kibontakozását szolgálja. Amennyiben ilyen kapcsolat nincs, a büntetőjogi védelem nem indokolt, esetleges megléte csupán egy rosszul értelmezett, erősen moralizáló jellegű nevelési célt szolgálhat.

A meghatározás fontos eleme, hogy csak a büntetőjogi védelmet igénylő érték lehet jogi tárgy. Ez a büntetőjog szubszidiaritásához, illetve ultima ratio jellegéhez vezet bennünket. A jogirodalom számára is irányadó az Alkotmánybíróság 30/1992. (V. 26.) AB határozatában tett megállapítás, mely szerint „a büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben ultima ratio. Társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek.”

6. A korábbi értelmezések határozatlansága miatt a közrend, a közbiztonság és a köznyugalom fogalmának új megközelítésére van szükség.

A *közrendet* mindenekelőtt a rend fogalmából kiindulva lehet definiálni. A rend alapvető emberi princípium, a struktúrát jelenti, azaz hogy a külvilág egyes összetevői meghatározott, szabályokon alapuló kapcsolatban vannak egymással.¹² A közrend a köz (állami, társadalmi élet) egyes szereplőinek egymáshoz viszonyított, szabályokon alapuló kapcsolata. Olyan objektív helyzetet értünk rajta, amelyben biztosítva van, hogy az egyes személyek, személyösszességek, közösségek és az állami szervek jogaikat zavartalanul, azok rendeltetésének megfelelően gyakorolják, és kötelességeiket így teljesítik. Ez a helyzet, állapot nemcsak azt feltételezi, hogy a jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése a jogszabályoknak megfelelően történik, hanem azt is, hogy ennek külső, objektív külvilági feltételei is megvannak.

Hasonlóan a közrendhez, a *közbiztonság* is a biztonság fogalmából vezethető le. Már ennek megragadása is nehézkes, hiszen a lehetséges alanyok, az érintett tárgyak és a lényeges tartalom szinte felsorolhatatlanul sokféle változata képzelhető el. Általánosan azonban az elfogadható, hogy a biztonság a biztonság hiányával áll kolleratív viszonyban. „A biztonság hiánya pedig fenyegetést, veszélyt, ártalmat, károsodást, hátrányt jelent és félelemmel, gyötrellemmel, szenvedéssel jár. A biztonság tehát a fenyegetések, veszélyek és ártalmak hiányát, illetve az azokkal szemben hatékony védettséget, oltalmat jelenti.”¹³ A közbiztonság a közösség tagjainak (természetes és jogi személyek, állam) és javaik háborítatlanságát jelenti. A közbiztonság elleni bűncselekmények nem az egyesek személye vagy javai elleni támadásoktól védenek, hanem olyan cselekményekkel szemben, amelyek jellegükből adódóan egy nagyobb csoport vagy egy közösség érdekei ellen irányulnak.

¹² Polcz Alaine: Rend és rendetlenség. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2007. 106-114. o.

¹³ Ádám Antal: A biztonság mint jogi érték. In: Tanulmánykötet Erdős Emil professzor 80. születésnapja tiszteletére (szerk.: Balogh Agnes-Hornyák Szabolcs). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 136. kötet. Pécsi Tudományegyetem állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2005. 13. o.

A *köznyugalom* szoros kapcsolatban áll mind a közrenddel, mind a közbiztonsággal. A nyugalom egy érzés, az ember lelki állapotának, hangulatának egyik megnyilvánulása. A nyugalom feltétele annak tudata, hogy személyünk és javaink biztonságban vannak, a káros behatásoktól, a veszélyes helyzetektől védettek.

A köznyugalom ezek alapján a közösség tagjainak a közrendhez és a köznyugalomhoz fűződő kollektív pozitív érzelmi kapcsolata, egy olyan közösségi hangulat, amely abban jelenik meg, hogy a közösség tagjai saját maguk illetve egymás személyét és javaikat biztonságban tudják, és meg vannak győződve arról, hogy jogaik gyakorlása és kötelezettségeik teljesítése nem ütközik külső akadályba. A köznyugalom nem az egyén biztonságba vetett tudata, hanem kollektív érzés, ezt az is alátámasztja, hogy a jelenlegi köznyugalom elleni bűncselekmények tényállásában rendre visszatérő elem a nagy nyilvánosság, más tényállások esetén (pl. garázdaság) a dolog természetéből adódik a nyilvános elkövetés.

7. A jogi tárgy, továbbá a közrend, a közbiztonság és a köznyugalom fogalmainak vizsgálatából és a levonható az a következtetés, hogy a köznyugalom önmagában nem lehet egy bűncselekmény jogi tárgya.

Nem vitás, hogy egy olyan pozitív érzés, mint a nyugalom elérése minden ember számára kívánatos, értékes. Kérdéses azonban, hogy ez büntetőjogi eszközökkel elérhető el egyáltalán. Álláspontunk határozottan az, hogy hasonlóan a morálhoz, a tisztelethez, a jogkövetéshez, stb., a nyugalom sem érhető el a büntetőjog eszközeivel.

A jogi tárgyról vallott felfogásunkból sem vezethető le a köznyugalom, mint védendő közösségi érték. A büntetőjog elsődleges feladatának az egyéni értékek védelmét tekintettük, a közösségiekét csak annyiban, amennyiben az individuumhoz köthető értékekből levezethetők. Az egyén nyugalomának, hangulatának védelme a büntetőjog ultima ratio jellegéből adódóan nem képezheti büntetőjogi védelem tárgyát. Ebből az is adódik, hogy egy közösség tagjainak kollektív érzése sem lehet e védelem tárgya.

Igaz ez annak a jogi tárgy rendszerkritikus funkciójához szorosan kapcsolódó büntetőjogi alapelvnek a fényében, amelyet a magyar szakirodalom ezidáig kevésbé hivatkozott. A rendszerkritikus szemlélettel – mint arról korábban már volt szó – tartalmilag is kérdésessé lehet tenni, hogy melyek azok a jogi tárgyak, miket a jogalkotó véd, és melyeket nem, mely egyben állásfoglalás is a kriminalizáció és dekriminalizáció kérdésében. Az in dubio pro libertate elve szerint azokban az esetekben, amikor a büntetés szükségessége és igazolhatósága felől kétségek merülnek fel, ott nem kerülhet sor törvényi tényállás megalkotására, büntetőjogi beavatkozásra. Ehhez mindig jogi tárgyra van szükség, ha a jogi tárgy kétséges, a büntetlenség mellett kell döntenie.¹⁴

8. A Btk. közrend elleni bűncselekményeket szabályozó fejezetének átalakítása szükséges.

Ez idő szerint hatályos törvényünk a következő bűncselekményeket nevezi köznyugalom ellenieknek: törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás, közösség elleni izgatás, nemzeti jelkép megsértése, önkényuralmi jelképek használata, rémhírterjesztés, közveszéllyel fenyegetés, garázdaság, rendbontás, közszemérem megsértése, önbíráskodás. Álláspontunk szerint ezek közül kettő (törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás, közösség elleni izgatás) valójában közrend elleni, egy (rendbontás) közbiztonság elleni, egy (nemzeti jelkép megsértése) állam elleni bűncselekmény, egy pedig (önbíráskodás) vagyon elleni

¹⁴ Szomora Zsolt: A nemi bűncselekmények alapkérdései. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2009. 57-58. o.

bűncselekmény. A címben található további törvényi tényállások esetén a jogi tárgy kétséges, így azok büntetendővé nyilvánítása nem indokolt. Figyelemmel az ítélkezési gyakorlatra is, elegendőnek találjuk ezek esetében legfeljebb a szabálysértési felelősség megállapítását.

Magunk részéről de lege ferenda javasoljuk, hogy a megalkotandó Btk.-ban külön fejezetben kerüljenek elhelyezésre a közrend, a közbiztonság elleni, továbbá az eddig nem érintett közegészség és közbizalom elleni bűncselekmények.

A hatályos Btk. közbiztonság és köznyugalom elleni bűncselekményeit alapul véve az új fejezetek a következőképpen alakulnának (a bűncselekmények felsorolása súlyosságuk alapján történik):

ad a) közrend elleni bűncselekmények: terrorcselekmény; légi jármű, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedési, vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítése; visszaélés haditechnikai termékkel és szolgáltatással, illetőleg kettős felhasználású termékkel, visszaélés atomenergia alkalmazásával; visszaélés haditechnikai termékkel és szolgáltatással, illetőleg kettős felhasználású termékkel; közérdekű üzem működésének megzavarása; közösség elleni izgatás; törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás.

ad b) közbiztonság elleni bűncselekmények: közveszélyokozás; visszaélés robbanóanyaggal vagy robbantószerrel; visszaélés lőfegyverrel vagy lőszerrel; visszaélés nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel; bünszervezetben részvétel; visszaélés radioaktív anyaggal; visszaélés nukleáris létesítmény üzemeltetésével.

A magunk részéről a fennmaradók közül a visszaélés méreggel bűncselekményt a közegészség elleni tényállásokhoz, a nemzetközi gazdasági tilalom megsértését pedig a gazdasági bűncselekményekhez soroljuk. Ugyanígy gazdasági bűncselekménynek tartjuk a tiltott szerencsejáték szervezését, tekintettel arra, hogy e cselekmény következtében jelentősen csökken a szerencsejátékok megadóztatásából származó állami bevétel.

A veszélyes eb tartásával kapcsolatos kötelezettség megszegése, a tiltott állatviadal szervezése továbbá az állatkínzás büntetendősége részben a büntetőjog ultima ratio jellegére, részben az in dubio pro libertate elvére figyelemmel nem megalapozott. E cselekmények elleni fellépésre a szabálysértési jog kiválóan alkalmas.

9. A törvény vagy hatósági elleni izgatás, mint közrend elleni bűncselekmény büntetendősége igazolt, azonban helyesebb volna a tényálláson két vonatkozásban változtatni.

Egyrészt meg kellene szüntetni a törvény és a jogszabály külön említését, másrészt elegendő volna annak rögzítése, hogy az általános engedetlenségre uszítás büntetendő, a „köznyugalom megzavarására alkalmas módon” kitétel elhagyásával.

De lege ferenda javaslatunk a tényállás megszövegezésével kapcsolatban a következő: „Aki nagy nyilvánosság előtt jogszabály vagy hatóság rendelkezése ellen általános engedetlenségre uszít, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.” A bűncselekmény elnevezését a tényállás szövegének megfelelően jogszabály vagy hatósági rendelkezés elleni uszításra lenne célszerű változtatni.

10. A közösség elleni izgatás alkalmazása a gyakorlatban ingadozó, az egységes joggyakorlat érdekében ezen változtatni szükséges.

Az Alkotmánybíróság 95/2008 (VII. 3.) AB határozata után a közösség elleni izgatás megállapítására nagyon szűk keretek között kerülhet sor. A jogalkalmazásban kialakult helyzet megoldása kötelezettségeket ró nemcsak az Alkotmánybíróságra, de a Legfelsőbb Bíróságra és az Országgyűlésre is.

Az Alkotmánybíróság felelőssége egyértelmű: a saját maga által (is) teremtett zavarban egyértelműen állást kell foglalni a büntethetőség mércéjével kapcsolatban. Ez kétféleképpen lehetséges: egyrészt felülvizsgálhatja a 2004-es és 2008-as határozatokban kifejtetteket oly módon, hogy azokat a továbbiakban nem tekinti irányadónak, és visszatér az alaphatározatban rögzített felfogásához, ugyanakkor a „clear and present danger” mellőzésével pontosítja az abban foglaltakat. Magunk részéről ezt tartanánk a legszerencsésebbnek, és a mostani helyzethez képest határozott előrelépést jelentene. Másrészt természetesen adott a lehetőség az alaphatározatban foglalt mérce lejjebb szállítására, ami annyira nem is lenne bátor lépés a testülettől, hiszen más tényállások (önkényuralmi jelképek használata, nemzeti jelkép megsértése) alkotmánybírósági kontrollja kapcsán az már – igaz, az eltérő sajátosságokra tekintettel – amúgy is lejjebb került.

A következetlensége miatt sokat ostorozott taláros testület mellett magunk részéről határozottan felvetjük a Legfelsőbb Bíróság felelősségének kérdését is abban, hogy idáig jutottunk. Egy bűncselekmény alkotmányosságának megítélése az Alkotmánybíróság hatáskörébe tartozik, egy tényállási elem (jelesül a legfontosabb: az elkövetési magatartás) jelentésének értelmezése, tartalmának feltárása elől a legfőbb bírói fórum nem zárkozhat el. Sokáig nem is zárkozott, hiszen a közzétett eseti döntésekben¹⁵ általában meggyőzően érvel, és helyesen utal az alkotmánybírósági alaphatározatra. Ezek azonban „csak” eseti döntések, az abban foglalt megállapítások és értelmezések nem kötelezőek az alsóbb fokú bíróságokra nézve, és egyébként is hosszú idő telt el közlésük óta. Ezalatt a hosszú idő alatt a Fővárosi Ítéltábla valóban nem tartotta magára nézve kötelezőnek a korábbi bírósági gyakorlatban kialakult elveket, és gyökeresen más feltételeket szabott a büntethetőséghez. Álláspontunk szerint a táblabíróság döntését követően indokolatlanul maradt el egy jogegységi határozat megalkotása.

Végül felelőssége van a helyzet megoldásában az Országgyűlésnek. Feladata az alkotmánybírósági álláspontok inkoherenciája miatt nem egyszerű. A 2008-as határozathoz fűzött párhuzamos indokolásában Lévay Miklós egyértelműen fogalmaz: a jogalkotó számára kódolhatatlan az Alkotmánybíróság megfogalmazott üzenete. A testület ugyanis eddig mindig elmulasztotta kifejtetni, hogy milyen elvek mentén lehetne a tárgykörben alkotmányos szabályozást alkotni.

11. Ami a „gyűlöletre uszítás” helyes értelmezése elveti a „világos és jelenlévő” veszély szükségességét a bűncselekmény megállapításához, ugyanakkor nem elégszik meg a gyűlölet felkeltésével, hanem megkövetel egy hipotetikus visszacsatolást a címzettek részéről a gondolatait közlő felé.

Egy személyben kialakuló ellenséges érzelmek, még ha az a gyűlölet szintjét el is érik, nem képezhetik büntetőjogi értékelés tárgyát – a gondolat (érzelem), ha nem nyilvánul meg a külvilágban, nem büntethető. Hasonlóképpen az sem, ha saját ellenérzéseit valaki másokkal közli és másokba táplálja. Még akkor sem, ha érvei egyoldalúak, előítélettel vezéreltek, és a címzett értelmét és érzelmeit ezeknek megfelelően befolyásolja, formálja. Magunk részéről ebben látjuk az izgatás lényegét. Az izgatásnál minőségileg és mennyiségileg is több az uszítás: nem az értelemhez szól, hanem kizárólag az érzelmeket kívánja felkorbácsolni, számolva azzal, hogy a felszított indulatok kitörhetnek és fékezhetetlenné válnak (BH 1998. 521.). Itt jelenik meg az a hipotetikus visszacsatolás, amely a büntethetőség alsó határát is jelenti egyben.

¹⁵ pl. BH 1998. 521. vagy BH 1997. 165.

12. A nemzeti/állami szimbólumok védelmének helye van a büntetőjogi normák között, szerencsésebb lenne azonban a bűncselekményt – hasonlóan más országok megoldásához – az állam elleni bűncselekmények között elhelyezni.

Mint ahogy a magyar Alkotmánybíróság is kifejtette, ezen szimbólumok jelentéstartalma kettős: egyrészt alkalmasak arra, hogy az egyén kifejezze a nemzethez mint közösséghez tartozását, másrészt az állami szuverenitás külső megjelenítési formáinak tekinthetők.

A nemzet és az állam azonban nem szinoním fogalmak, különösen igaz ez a magyar nemzetre és a magyar államra. A magyar állam területén sokan élnek magyar állampolgárként, akik nem a magyar nemzethez tartozónak vallják magukat, és fordítva: Magyarország területén kívül sok millióan élnek olyanok, akik identitásukban a magyar nemzethez tartoznak. Kérdés ezek után, hogy ténylegesen nemzeti, vagy inkább állami jelképek-e a himnusz, a zászló és a címer?

E kérdés megválaszolásához félre kell tennünk ideológiai meggyőződésünket és világnézetünket, hiszen a jognak, és ezen belül a büntetőjognak ilyen szempontból (is) semlegesnek kell maradnia. Ha a szóban forgó jelképeket mint a nemzet szimbólumait fogjuk fel, akkor annak védelmét helyezük előtérbe, hogy az egyén szabadon fejezhessen ki a közösséghez való tartozását. E ponton azonban – a jogi tárgy rendszerkritikus értelmezéséből adódóan – könnyen elveszíthetjük a büntetőjogi védelem megalapozottságát, hiszen kétségesse válna, hogy mennyire indokolt ezt büntetőjogi védelemben részesíteni.

Magunk részéről egyetértünk azzal a felfogással, mely szerint „nem lehet egyszerűen azt kijelenteni, hogy döntően a nemzeti közösséget, és nem az államot jelölő szimbólumokról van szó.”¹⁶ Ezeknek a jelképeknek a megsértése nem attól lehet bűncselekmény, hogy ezáltal más személy a magyar nemzethez való tartozásának szabad kifejezését támadja az elkövető. A büntetőjogi védelem tárgya sokkal inkább a jelképek által kifejezett állami szuverenitás: mindenkinek, akár a magyar nemzethez tartozik, akár nem, tiszteletben kell tartania ezt, és azokat a szimbólumokat is, amelyeken keresztül a szuverenitás kifejezésre jut. Állásfoglalásunk semmilyen körülmények között nem jelenti azt, hogy tagadnánk, hogy a magyar állam jelképei egyben a magyar nemzet jelképei is. Mint ahogy a fentebb ismertetett alkotmánybírósági határozat is utal rá, az állami jelképek a nemzetállammá alakulás folyamatában a nemzeti jelképekből fejlődtek ki. Természetesen igaz ez a magyar himnusra, zászlóra és címerre is.

Magunk részéről a büntetőjogi védelmet indokoltnak tartjuk azzal, hogy szerencsésebb lenne a bűncselekményt – hasonlóan más országok megoldásához – az állam elleni bűncselekmények között elhelyezni. E megoldás kifejezésre juttatná, hogy a szóban forgó jelképek döntően mint az állami szuverenitás megtestesítői részesülnek büntetőjogi védelemben.

13. Az önkényuralmi jelképek használata bűncselekmény dekriminalizálása szükséges.

A Btk. 269/B. § a továbbiakban jelen formájában nem tartható fenn, tekintettel a súlyos alkotmányossági és jogalkalmazási problémákra. A következőkben néhány megoldási javaslatot vázolunk.

ad a) A strasbourgi döntés egyik legfontosabb megállapítása, hogy a vörös csillag több jelentéstartalommal bíró szimbólum, amit a magyar jog nem vesz figyelembe: egyaránt bünteti azt, aki mint munkásmozgalmi jelképet viseli, és azt, aki azért használja, hogy a kommunista rendszerrel való azonosulását fejezze ki. Éppen ezért lehetséges volna az a megoldás, hogy a törvényi tényállásban a jogalkotó a büntethetőség feltételéül szabja a

¹⁶ Halász Iván-Schweitzer Gábor: A nemzeti és állami szimbólumok helye a magyar alkotmányos rendszerben. Állam- és Jogtudomány, 1/2008. 54. o.

diktatórikus eszmerendszerrel való azonosulást, mint a jelkép használatának motívumát, illetve a megvetett eszmerendszer propagálásának célzatát. Ennek rögzítése történhet pozitíve, azaz tényállási elemként az alaptényállásban, vagy negatíve, vagyis büntethetőséget kizáró okként. Ez nemcsak azoknak biztosítana büntetlenséget, akik a vörös csillagra, mint munkásmozgalmi jelképre tekintenek, hanem azoknak is, akik pusztán kereskedelmi tevékenységet folytatnak önkényuralmi jelképeket ábrázoló dolgokkal.

E megoldás azonban álláspontunk szerint – amennyiben az Alkotmánybíróság nem változtat álláspontján – továbbra sem alkotmányos. Az alkotmánybírói határozat indokolásának egyik lényegi eleme, hogy tekintettel van a diktatúrák áldozatainak közösségére, azaz nemcsak arra kell figyelemmel lenni, hogy milyen szubjektív körülmények vezetnek az elkövetőt, hanem arra is, hogy cselekménye milyen következményeket okoz(hat) a túlélők között.

ad b) Elkerülendő a további bírói eljárásokat, a könnyebb ellenállás irányába mozdulva a jogalkotó mondatná azt, hogy a többértelműsége tekintettel a vörös csillag (és sarló-kalapács) használata nem büntetendő, de továbbra is fenntartaná a náci diktatúra jelképeinek üldözését. Ezzel szemben hozható az érv, hogy a horogkereszt is többszörös jelentésárnyalatú, és ezzel érdemben még vitatkozni sem lehet. További probléma, hogy egy ilyen jellegű szabályozás különbséget tenné a két diktatúra között, ez pedig finoman szólva visszatetsző.

ad c) Megoldás lehet, ha egy esetlegesen hozzá érkezett újabb kérelem kapcsán az Alkotmánybíróság változtat korábbi felfogásán, és az alkotmányossági mércét az ízgatási határozatokban kifejtettekhez igazítja. (Természetesen ennek ellenkezője is lehetséges, azaz, hogy azt a mércét szállítja lejjebb.)

ad d) Végül az általunk is szorgalmazott megoldás lehet a bűncselekmény dekriminalizálása. Ezt büntetőjogi szempontból azzal az állásponttal indokoljuk, hogy a köznyugalom, mint alapvetően emberi érzés nem képezheti büntetőjogi védelem tárgyát. A bűncselekmény ellen szól az in dubio pro libertate elve, azaz a jogi tárgy meghatározhatatlansága esetén inkább a büntetlenül hagyás mellett kell döntenie. Egyetértve végül a strasbourgi döntéssel, nem indokolja a véleménynyilvánítás szabadságának ilyen jellegű korlátozását a történelmi helyzet sem, Magyarország stabil demokrácia, demokratikus berendezkedését nem fenyegeti a régmúlt diktatúrák visszatérésének veszélye. A büntetéssel fenyegetés nem alkalmas a visszatartásra, sőt, talán az egyetlen olyan bűncselekményről van szó, ahol a jogi szabályozás – a protest érzések kinyilvánítása és azok igazolása végett – éppen a tiltott cselekmény elkövetésére ösztönöz. Ez pedig végképp nem kívánatos egy alkotmányos demokráciában.

Végül felvetődik annak a kérdése: vajon abban az esetben, ha valaki nem a Btk.-ban önkényuralminak minősített jelképet használja, hanem a megvetett ideológia képviselőinek arcát, vagy olyan tárgyat használ nyilvánosan, amelyből egy diktatúra által elkövetett bűnökre lehet/kell asszociálni, miért maradhat büntetlen? Ennek társadalomra veszélyessége éppúgy fennáll, mint az önkényuralmi jelképek használatáé. Kétségtelen viszont, hogy az ilyen cselekmények pontos, jogbiztonság követelményeinek megfelelő kodifikálása megoldhatatlan.

14. A holokauszt nyilvános tagadásának tényállása több ponton aggályos.

Mindenekelőtt le kell szögeznünk, hogy a holokauszt nyilvános tagadását nem tartjuk köznyugalom elleni bűncselekménynek, sem hagyományos értelemben, sem saját álláspontunk szerint. Ez egyébként a törvény szövegéből is következik, hiszen a tényállás a holokauszt áldozata, mint egyes személy méltóságának megsértéséről beszél. Az egyén méltóságának sérelmét a köznyugalommal összefüggésbe hozni az absztrakció olyan fokát jelentené, amely a büntetőjog-tudomány számára értelmezhetetlen. Semmilyen más, az egyén méltóságát sértő bűncselekmény sem vonható a köznyugalom megzavarásának fogalma alá.

Hagyományos értelemben véve a köznyugalom elleni bűncselekmények a nyugodt és kiegyensúlyozott társadalmi légkört támadják, olyan antiszociális viselkedések, amelyek a polgárok és a közösségek békés egymás mellett élését igyekeznek aláásni. Ilyen jellegzetességet a holokaustt nyilvános tagadásánál nem találunk. Ez a cselekmény legfeljebb a közbeszédet ideig-óráig kedvezőtlenül befolyásoló bűncselekmény, azonban a köznyugalom megzavarására már csak azért sem alkalmas, mert a magyar társadalom elsöprő többsége elveti az ilyen jellegű gondolatokat.

Ha elfogadjuk a törvény azon felfogását, mely szerint a holokaustt tagadása az áldozat méltóságát sérti, felmerül a kérdés, hogy pusztán ez nem korlátozza-e indokolatlanul a véleménynyilvánítás szabadságát. Magunk részéről a kollízió feloldásának egyik lehetőségét abból vezetjük le, hogy kimondjuk: a holokaustt tagadása megtörtént események, tények meghamisítását jelenti.

A véleménynyilvánítás szabadsága ugyanis nem korlátozhatatlan alkotmányos alapjog. A 36/1994. (VI. 24.) AB határozat leszögezi, hogy az emberi méltósághoz való jog és a jó hírnévhez való jog olyan alkotmányos alapjogok, olyan alkotmányos értékek, amelyek védelme érdekében a véleménynyilvánításhoz való jog, a szabad kommunikáció a büntetőjog eszközeivel is korlátozható. Az emberi méltósághoz való jog az egyén autonómiájának anyajoga, amely még a közügyek vitatása során is gátat szab az öncélú gyalázkodó tartalomnak, valótlan tények tudatos közlésének. A véleménynyilvánítás szabadsága ugyanis nem feltétlen a tényállítások tekintetében. A valótlan tények közlése nem áll alkotmányos védelem alatt, s ebből a szempontból a bűncselekmény esetleges méltányolható motívuma vagy a valóságtartalomban való tévedés is közömbös, nem zárja ki a magatartás jogellenességét. A már hivatkozott 36/1994. (VI. 24.) AB határozat leszögezi: „Az alkotmányos védelem nem vonatkozhat a tények meghamisítására”.

A holokaustt nyilvános tagadásának új tényállása amellet, hogy komoly alkotmányossági kérdéseket is felvet, több probléma elé állítja a jogalkalmazót. A tényállás utalása az egyéni méltóság sérelmére, a holokaustt tényébe tartozó adatok bizonytalan köre, az elkövetési magatartás abszurd hiányossága (a holokaustt helyeslése nem bűncselekmény) komoly aggályokat ébresztenek alkalmazhatóságával kapcsolatban.

Álláspontunk szerint – összhangban a vonatkozó, közösség elleni izgatást tárgyaló részben ismertetett nemzetközi normákkal – szerencsésebb volna nem csupán a holokaustt, hanem minden népirtás tagadását büntetni. Így ugyanis lehetőség nyílna a cselekményt – minden közösségi vagy egyéni méltóság sérelmére történő utalás nélkül, pusztán a megtörtént borzalmak tagadására hivatkozva – az emberiesség elleni bűncselekmények között szabályozni.

15. A garázdaság tényállásának „kihívóan közösségellenesség” eleme sérti a jogbiztonságot.

A kihívóan közösségellenesség megállapítása a jogalkalmazásban meglehetősen esetleges, gyakorlatilag az eljáró szervek diszkrecióján múlik, hogy sor kerül-e a büntetőjogi felelősségre vonásra. A tényállási elem határozatlansága emiatt jogbiztonsági problémákat vet fel, amely szintén azt erősíti, hogy az ilyen jellegű cselekmények bűncselekményként való megítélése nem tartható.

16. A garázdaság halmazatban történő megállapítása a büntetési tételénél nem súlyosabban fenyegetett testi sértéssel vagy rongálással ellentétes a szubszidiaritás elvével.

A garázdaság szubszidiárius bűncselekmény, amelyre a törvény a „ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg” fordulattal utal.

A szubszidiaritás a látszólagos alaki halmazat feloldásának egyik alapelve, amely a legrégebbi értelmezések szerint azt jelenti, hogy „egyik törvényt csak akkor lehet alkalmazni, ha a másikat nem lehetne.”¹⁷ Más megfogalmazásban: „amikor a találkozó törvényes rendelkezések közül az egyik csak annyiban alkalmazandó, amennyiben a másik ki nem zárja: lex primaria derogat legi subsidiare. Rendszerint maga a törvény felhívja erre a figyelmet ilyen és hasonló kifejezésekkel: »amennyiben a bűncselekmény súlyosabb beszámítás alá nem esik«.”¹⁸ Az elsődlegesen alkalmazandó tényállás (lex primaria) megvalósulása esetén a kiegészítő jellegű (lex subsidiaria) megállapítása kizárt. Így tehát a szubszidiaritás elve ha van olyan büntető rendelkezés, amely megvalósulása kizárja a szubszidiárius tényállás megállapítását, akkor halmazati minősítésre sem kerülhet sor.

Ennek a jogirodalomban általánosan elismert elvnek az érvényesülését törte meg a Legfelsőbb Bíróság Büntető és Katonai Kollégiuma által 1979-ben adott 93. sz. állásfoglalás. A BK 93.-t azóta a Legfelsőbb Bíróság hatályon kívül helyezte az 5/2007. büntető jogegységi határozattal, majd ismét irányadónak tekintette a 34/2007. büntető kollégiumi véleményben. Eszerint bűnhalmazat létesül ha az elkövető egy cselekménnyel a garázdaság, valamint a testi sértés vagy a rongálás törvényi tényállását is megvalósítja, feltéve, hogy a testi sértés vagy a rongálás törvényi büntetési tétele nem súlyosabb, mint a garázdaságé. Így az ugyanolyan vagy kisebb büntetési tétellel fenyegetett testi sértés vagy rongálás halmazatba kerül a garázdaság megfelelő alakzatával.

Magunk részéről a BKv 34.-ben foglaltakkal messzemenőig nem értünk egyet. Nemcsak azért, mert áttörte a szubszidiaritás elvét, hanem abból a gyakorlati szempontból is, hogy a vélemény alapján folytatandó ítélkezés sok esetben nem fedi le a megtörtént cselekmény valóságos súlyát. Vegyük példának azt az esetet, amikor a terhelt szóváltásba kerül a sértettel, akit utóbb oly módon bántalmaz, hogy annak nyolc napon túli sérülést okoz. A cselekmény büntetési tétele a Btk. 170. § (2) bekezdése alapján három évig terjedő szabadságvesztés. Ha minderre éjjel, az egyébként kihalt utcán kerül sor, a garázdaság mechanikus megállapításával a büntetési tétel máris a felével emelkedik. Így viszont – tekintettel a bűnhalmazatra! – aligha képzelhető el, hogy a terhelttel szemben ne szabadságvesztést alkalmazzon a bíróság, jobb esetben annak végrehajtását felfüggeszti.

17. A garázdaság bűncselekményi alakzatának fenntartása nem indokolt.

Nagy László Tibor húsz évvel ezelőtt megjelent tanulmányában¹⁹ de lege ferenda öt lehetőséget sorolt fel a garázdaság szabályozásával kapcsolatban. Minimális programként említette, hogy a jogalkalmazásban fellelhető bizonytalanságok kezelése érdekében szükség lenne egy elvi iránymutatásra. Lehetőségként vázolta fel, hogy a tényállás rögzíthetné az elkövetési motívumot, ami azonban lehetetlenné tenné, vagy legalábbis megnehezítené a bűncselekmény megállapítását. Eggyel jobb megoldásnak tartotta az alapeset eredmény-

¹⁷ Finkey Ferencz: Az egység és a többség tana a büntető jogban (Egy büntetendő cselekmény és bűnhalmazat). Steinfeld Jenő kiadása, Sárospatak, 1895. 38. o.

¹⁸ Irk Albert: A magyar anyagi büntetőjog. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és nyomda R.-T., Pécs, 1933. 225. o.

¹⁹ Nagy László Tibor: A garázdaság szabályozásának ellentmondásai. Ügyészségi Értesítő, 4/1990. 30-31. o.

bűncselekménnyé alakítását, de járható útnak tartotta a bűncselekményi alakzat leszűkítését a személy elleni erőszakos támadásokra.

Végül – szavaival élve – eretnek gondolatként vetette fel a tényállás eltörlését a Btk.-ból. Arra hivatkozott, hogy „Szinte alig akad néhány cselekmény a jelenleg garázdaságként értékeltek közül, amely ne merítené ki valamely egyéb bűncselekmény vagy szabálysértés tényállását is (...) Jelenleg is szinte minden ügyben kiviláglik a garázdaság »hinterlandja« – az a bűncselekmény, amelyet a garázdaság elfed –, csak sokszor megszokásból, kényelemből ráhuzzuk a garázdaság jó erős, mindent elbírní látszó gumitényállását. De egyszer ez a gumi is elkopik...”

Magunk részéről e felfogást egyáltalán nem tartjuk eretneknek. Határozott álláspontunk, hogy a garázdaság, mint bűncselekmény felett eljárt az idő. Az említett cikk utáni években a törvényhozó igyekezett „profiltisztítást” végezni a törvénykönyvön, azaz megpróbálta ideológiailag semlegessé tenni, azonban a mindenre alkalmazható „gumiszabály” valahogy megmaradt. Persze ez egyrésztől érthető: a garázdaság alkalmas arra, hogy olyan cselekményeket fedjen le, amelyek más tényállás alapján nem lennének büntethetők. Ez azonban az esetek nagyon kis számára igaz, legtöbbször a garázdaság halmazában áll valamely másik megvalósult bűncselekménnyel. Így pedig csak a nagyobb büntetés kilátásba helyezésére alkalmas. Ehhez pedig nem szükséges egy külön tényállás fenntartása: alappal bízhatunk a bíróságok bölcs belátásában, abban, hogy a garázda elkövetéseket – mint ahogy eddig is – súlyosító körülményként értékelni fogják akkor is, ha nem szerepel a garázdaság a törvénykönyvben.

A garázdaság tehát olyan cselekmény, amelyet nem szükséges büntetőjogi büntetéssel fenyegetni. A társadalmi együttélést zavaró súlyosabb megnyilvánulások azonban érdemelhetnek büntetést – erre a szabálysértési jog megfelelő kereteket biztosíthat.

18. Az önbíráskodás vagyon elleni bűncselekmény

Az önbíráskodás elkövetőjének célja ugyanis nem az, hogy megzavarja a köznyugalmat, ahogy az a többi köznyugalom elleni bűncselekményre általában jellemző. Cselekményével a fennálló vagyoni viszonyokat támadja annak érdekében, hogy azok számára kedvezően változzanak meg. A köznyugalom csak áttételesen, az igény meg nem engedett módon történő érvényesítésével sérül. Ezek alapján kérdéses lehet az önbíráskodás jelenlegi elhelyezése, felvetődhet, hogy célszerűbb lenne ismét a vagyon elleni bűncselekmények körében szabályozni.